

Jaan Kaplinski *Tule tagasi helmemänd*

Jaan Kaplinski. Tule tagasi helmemänd.

© Jaan Kaplinski 1984

Käesoleva teose on esmakordselt trükkis avaldanud kirjastus Eesti Raamat 1984. aastal.

BAHAMA 2001

www.bahamapress.org

bahama@bahamapress.org

Bahama e-raamatute eesmärk on muuta kirjandusteosed hea tahte avaldusena tasuta kättesaadavaks kõikidele soovijatele, sest loomingu väärtust ei saa mõõta rahas.

Käesolevas failis sisalduv teos on e-kirjastatud autori nõusolekul ja soovil. Igaüks võib seda faili muutmata kujul paljundada, tasuta edasi anda või levitada, säilitada ja välja trükkida.

Käesoleva faili tervikut ei tohi lõhkuda. Seda faili või selle sisu ei tohi ilma autori nõusolekuta tervikuna ega osaliselt muuta, müüa, trükkis ega elektrooniliselt avaldada või kasutada muul viisil raha saamiseks. Teost kaitsevad Eesti autoriõiguse seadus ja Berni konventsioon.

Tule
tagasi
metasekvoia

TULE TAGASI METASEKVOIA

*Teisest aegilmast siia sadand
tumm kollane päikeselaik
läbi võrade – vastu südant
jälle koputab merevaik*

*vaik metsast mis merre on vajund
millest üle käind vood ja jääd
kõik lõhnad ja helid on hajund
ainult valgus valgus on jäänd*

*ainult valgus vaigusse tardund
üks tere- ja hüvastipilk
ja meel mis on ikka sust hardund
liiva kadunud kuldne tilk*

*ons tüvest kus tema kord nirkus
saand süsi või midagi muud
ei tea – tean vaid leina mis virgus
teie pärast mus muistsed puud*

*tean sellest ma pääsu ei leia
ikka jälle viib mõtteränd
su juurde mind metasekvoia
sinu juurde mind helmemänd*

*ta tuleb kui õhtuti maja
jääb vakka ja otsa saab rutt
ja paneb mind läbi see aja
igatsema ilmvõimatut*

*igatsema mandreid ja saari
oma mõistmata südamest
vaigumetsade tertsiaari
enne jääd enne inimest*

*ja ka mõistuse igikainus
sest lummusest jagu ei saa
teab temagi – püha on ainus
üks taevas üks aeg ja üks maa*

*teab temagi – vahel jääb kitsaks
mõnelegi ta aeg ja paik
ning siis vahest nõiavitsaks
võib saada ka merevaik*

*ning nii keset põhjamaa talve
on mul pooleldi paganal
oma salamantra ja palve
ja sellised sõnad on tal*

*kuni paremaid ma ei leia
küllap needki aitavad mind
tule tagasi metasekvoia
tule tagasi helmemänd*

TULE TAGASI HELMEMÄND

*

*Õõtsub mandri ja mere vahel
ranna pikk ja ahtake ahel*

*ulatab ümber maade ringi
kõidab me teid ja seob me hingi*

*aheldab laineid ja linde ja laevu
palju on minejaid palju on vaevu*

*laulev liiv ja soolane valgus
sõrmitsi koos siin ots ja algus*

*said selle elu endale kanda
käid mööda piiri käid mööda randa*

*laine ees liiv ja laine peal tähed
kust sa kord tulid sinna kord lähed*

*ring saab täis ja elu saab otsa
hing jääb õõtsuma ahela otsa*

*ajju jääb põlema päikeseteri
jalad saab maa ja sõrmed saab meri*

*

*Seisad kesk suletud seebimulli
oled ja viskad kirja ja kulli*

*ümber on aega ja natuke ruumi
pöörlevaid pilvi tiirlevaid tuumi*

*juuri ja tüvesid õisi ja lehti
savi ja õhku millest meid tehti*

*kes need hetked kõik ajaks lükkis
tõstab su lendu maailmaga tükkis*

*siis aga lind pillab valguse nokast
langeb su maailm vastu okast*

*orjavitsas ämblikuvõrgus
kaduvas piisas veel peegeldub kõrgus*

*

*Namib Kalahari
vihm saab auruks enne kui sadada jõuab
seisad päikeses õhuke nagu vari
kuulatad hinge mis sult midagi nõuab*

*ei mõista ta kõnet
kaameliluud hõikavad tähelepanu
kuidas tulid kõik lahkusid ainult mõned
miks mõlemal sul ja su hingel on janu*

*

*Seisad kesk võõrast tuba
see kutse veres ja luus
jah kõik on olnud juba
ainult valu on uus*

*juba tead neid sõdu ja katke
juba oled kõlkunud puus
see tõde kui kõis ei katke
valu on alati uus*

*

*Miks ma mäletan aina
tühjust voodis ja laual
Johannese tühje silmi
tühjal verisel liual*

*tühjust kumamas vastu
kirikukella kõhus
tühje kiivitajaid
tühjas õhtuses õhus*

*minu tühje käsi
sinu tühjades kätes
tühje pikamaasõitjaid
tühjades lennukites*

*tühjust viiuldajates
ja tühjust viiulites
tühje trükitud sõnu
tühjades riulites*

*kuninga tühje linnu
ja tühje troonisaale
tühja lund mis sajab
tühjale küntud maale*

*tühje mütse ja mantleid
rippumas tühjas varnas
tühje turismironge
Riias Tartus või Varnas*

*vana tühja märssi
tühjas aidalakas
tühje asju millest
mul nii kahju hakkas*

*igatsust minna ära
teispoole seda kõike
igatsust lõikamas läbi
iga mõtte ja hõike*

*igatsust lõikamas läbi
minu käed ja jalad
tühja pea kohal jäävad
ujuma tühjad kalad*

*

*Kull vapilt käib nokkimas maksa
lahtub Ithaka liiva ja vette
ning viimaks enam ei jaksa
panna sammugi sammu ette*

*siis valmis sa saad ja jääd vakka
ja hingeke hele ja tühi
kord aastas taevaste takka
tuleb pidama hingedepühi*

*ühe kodutu kuninga korjus
tuleb kuskile randa matta
aga miski mis enam kui orjus
jääb alati valmimata*

*jääb kõiki teid teretama
kui kaste sädelemine
kui päev mis lööb eretama
kui sõnad TÕUSE JA MINE*

*

*Laula laula mida sa laulad
palgiparvede alla jääd
päikene päikene kuhu sa helgid
lainetel ulbid ja naerad ja kelgid
pihkudel pillutad põlevat jääd*

*küsida vaikida kiiskavad killud
süttivad kustuvad aerude all
põlevaid päikesi murduvaid peegleid
kiiri ja pilke ja mängureegleid
riimimist tiirude naerude all*

*

*Männi juured ja madara juured
kinkude juured kinni soos
igäüks otsib endale uuret
iga narmas teistega koos*

*mesilane mõlemas silmas
vaatab ja lendab ja korjab mett
oma valguses oma ilmas
ainult suud joovad sama vett*

*käsi käes kas sõrmi on vaja
nõnda palju kümme jääb veel
tuule najal jääb tukkuma maja
hetk keset hetki peavari teel*

*

*Pääsuke si pääsuke si
lendab läbi uste si
äkki tunnen olen vaba
kõigist kujutlustest*

*vaatan uute silmadega
räägin uue suuga
elan ühtjasama elu
iga õuepuuga*

*lendan igas metsalinnus
hingan igas loomas
mesilastega käin tiigi
ääres mudas joomas*

*suvel püüan lennul kärkseid
talvel olen Lõunas
sügisel lõõn õhetama
Pärnu tuviõunas*

*olen kevadine pung ja
koltund lehe värin
ussi kombel seestpoolt ise
oma südant närin*

*

*Punav loojakutaevas
tuulehing pärnapuus
kõik nagu vanas laulus
kõik nagu päris uus*

*kollased karikakrad
ja paisuv hernekaun
ja mäe all tiigi ääres
vana vildak saun*

*kust me tuleme lauba
riietes suitsuhõng
ah neid koduseid lõhnu
see suits see pestud lõng*

*ja muld ja niiske muru
ja lakas värskel hein
ja kuusik ümber kõige
kui tume vaikiv sein*

*

*Elu on küll lühike
aga aeg on pikk
küünal läheb põlema
siis kui kustub tikk*

*küünal läheb põlema
kalmul lume sees
kalmu ääres seisavad
suur ja väike mees*

*tikk on ammu kustunud
küünlad põlevad
ühte tulle vaatavad
viivu mõlemad*

*väike annab suurele
oma väikse käe
ja nad lähvad – kuhu – ma
pimedas ei näe*

*

*Aknal surnud kärbsed
väljas edelatuul
lehed kollased juba
saarel ja korgipuul*

*lehti päev päevalt rohkem
trepil ja ukse ees
laste liivakastis
ja tõmmus tiigivees*

*noore tamme alla
on tärganud seenering
ja mina oskan jälle
sind kuulata mu hing*

*alt hõbepajust kostis
puukoristaja hääl
kesk varavalge-vaikust
ma tean – sa olid sääl*

*

*Kohe timä kätte kost timä tulle
murõ om targass tennü mid ulle
kuis ma tud kanna ei säändsess jää*

*istu palgiunniku otsan
päiv om lõpnu ja lämmi om otsan
istu ja istu ja är ei lää*

*

*Mu isa on valge kalju
mis magab pimedas vees
mu ema nimi on palju
ja palju on minu sees*

*on palju kohti ja aegu
selles mis sain tema käest
kõik see mis ma olen praegu
on liivaterake mäest*

*sealt mäelt mis ta kandis süles
mis iial valmis ei saa
ta tõi mind alt põhjast üles
tema mu ema mu maa*

*ma kasvasin vist ta rinnas
kuid mälu mult viis see viiv
kui sündisin äärelinnas
laugudel punane liiv*

*

*Kõik muutub miski ei muutu
ajas ajatu siin ja nüüd
ka selles mis meid ei puutu
püsib terake meie süüd*

*ja aja ja tegude ümber
kasvab ringi järele ring
puu – vangi- ja hauakamber
mille südames elab hing*

*kus südames elab seeme
mis tuulega siia lendas
kõigest mis teame ja teeme
jääb alles jälg iseendas*

*jääb miskit sest süüst ja vaevast
mis kirjutab eluloo
enne kui puudutad taevast
ta sul kägistab kasvuhoo*

*vaid mõni kõrge ja kange
näeb kaugele tuules ses
meid elusalt maetud vange
puu pimedas südames*

*

*Elu see on lühike
aga aeg on pikk
kirju koor on sel elul
tume südamik*

*tume otsekui uni
kõikidega koos
kes on sinuga olnud
ajas ja ajaloos*

*sest et meil on üksainus
elu ja eluruum
ja sügaval meie all
maa tuline tuum*

*

*Tumm verstopostide rivi
on aeg ja lukus on ruum
puutud peoga paljast kivi
ja tunned kivi on kuum*

*on kivis päikesesooja
ta tõrgub veel jahtumast
kui päike on läinud looja
ma hoian veel kinni tast*

*ma hoian veel kinni valust
mis punab silmis ja pääs
kord otsisin jalgealust
su juurest eretav lääs*

*

*Pingutad vibu joonest saab kaar
koomale tõmbub vastandipaar*

*sädemeks sulavad miinus ja pluss
mis on veel millal ja mis on kus*

*mis on vibu ja mis on nool
kõik eikuskil ja igal pool*

*kõik on kõik on midagi muud
naeratus ilma et oleks suud*

*naeratus vaba kui valguselend
naeratus kuhu sa kaotad end*

*kaotad end ja leiad taas
õuemurul kummuli maas*

*

*Kes sinu kokku liimiks
mõtteleja pilliroog
kui ainult paariks riimiks
mõõnab su luulehoog*

*nende riimide vahel
on eikellegi maa
kust saad üle vahel
aga vahel ei saa*

*tühjal lehel kaks sõna
hõikavad teineteist
kui palju tahtsid sina
öelda kõikidest meist*

KOOS TIIAGA KIRJUTATUD

*

*Maa jahtub vait jääb viimane lind
kas keegi hämarast hõikas sind*

*kas kadakaladvas härmaniit
ei küsinud millal lähed siit*

*ehk see põrnikas lendas sinna
kuhu meil tuleb ükskord minna*

*ehk nõos suruv kihulasparv
teab millal täis on su aeg ja arv*

*ehk paluteel mõtleb kanarbik
su vari on juba liiga pikk*

*su pilk on liiga väsinud ja hall
kus sa siis käisid kus tuulte all*

*kus sa siis olid kus kaugeis paigus
männitüvedes merevaigus*

*kui teest saab käidud viimane raas
hajub varigi tee ääres maas*

*võibolla tee ei olnudki pikk
ainult see ilm oli imelik*

*

*Vaata poisikest jõe ääres luhal
minu nime seal kildudes tuhal*

*hää! lendas ära laotuse alla
taevas läks pilve vihm sadas alla*

*jahe juga su kuumale käele
katusele ja toa taha mäele*

*nõnda sain ometi sinu ligi
värised külmast näolt voolab higi*

*enne lahkumist peatun veel viivu
siin keset ilma avalti tiivu*

*need tõusvad pilved langevad tuled
on ju mu põlenud laulusuled*

*punane lääts on mu oma veri
all on tähed ja pea kohal meri*

*

*Ta laulab ja mina räägin
kuid ühest ja samast vist
tähtkujud tulevad meelde
Luik ja Lõuna Rist
miks nemad just
mina ei teagi
(ja ega teadma ei peagi)
leht on valge
ja tint on must*

*kord sattusin siia keelde
kus mõni on juba ees
kus olen kui lõoke õhus
kus olen kui kalake vees
või prohvet kala kõhus
(eks sealgi on teisi ees)*

*ei pääse sellest keelest
ja ega ei tahagi
nii palju on läinud meelest
head
ja pahagi
nii palju on meelde jäänud
oh teed ja teedekäänud
ja tolmu ja pori ja hall
ja koormast pudenenud kõrred
tee ääres ja talla all*

*jah mõnel on urud ja õrred
on koht kuhu panna pea
kuid sõnal kes võetud luulest
ja linnul kes võetud tuulest
on ilmas ilmagi hea*

*

*Uni uni suur ja puhas voog
jõgi ja jõe kaldal pilliroog*

*tulen siia pilli lõikan siit
pillil puhun unelauluviit*

*viit mis on kui suur ja pehme tiib
mis mind viipab kaugusesse viib*

*kus on sinitume unelaas
paks ja pehme unesammal maas*

*kaugusesse kus ei ole muud
kui päike mesilased ja puud*

*unerohi katmas kallasmaad
kus sa olla ja puhata saad*

*siin kus kõik mis ahistas su meelt
äkki räägib sinu emakeelt*

*metsakõdust pilvesärani
kõik on lahti kõik on pärani*

*kõik on lahti kõik on üheskoos
peegeldumas merre jõudvas voos*

*vulab sillerdab ja vahutab
sinu endast ära lahutab*

*hea on saada üheks saada vooks
mis on veel mis tagasi sind tooks*

*mis veel keset seda unustust
hoiaks argipäeva lahti ust*

*aitaks mõelda sellele kes jäi
teisele kaldale norus päi*

*nendele kel homses puudub loht
ehk on nende kõrval sinu koht*

*nendega sind köidab verev niit
tõmbab ära unest ära siit*

*kustub kõik ununeb sedamaid
vähe on mis kaasa võtta said*

*mõni seemnetera mõni eos
mõni lauluviis ja mõtteseos*

*veidi avatust ja sinetust
ladvakiiku pilvevinetust*

*valgust mis pole vana ei uus
mis on kõik kõiges kõik kõiges muus*

*

*Meri on ees ja laht on vahel
lained paadid ja kajakad lahel*

*teispool lahte metsad ja majad
koerahauked mürad ja kajad*

*veejoomel kivid ja adru ja liiv
rada rannast külasse viiv*

*mööda mändidest luitevallist
midagi sooja kauget ja kallist*

*tuleb meelde kui mõtlen sest
rajast ja nendest mändidest*

*leesikatest ja liivateest
ilust mis kaob ja hajub eest*

*ilust kuhu tagasipüüd
mind kandis toona ja kannab nüüd*

*

*Maja on tuule pääl
tuul on tühjuse pääl
uste ja akende all
vahel kostab üks hääl*

*söövad päike ja tuul
palkidest välja süü
vahel sina ei osta
vahel sina ei müü*

*vahel sina ei räägi
vahel sina ei tea
hääldest mis kostab läbi
akna seina ja pea*

*

*Valgus ei saagi vanaks
valgus on ikka uus
valgus on see mis paistab
kaugel tunneli suus*

*valgus on jaaniuss rohus
valgus on küünal käes
valgus on see mis paistab
siis kui ta aeg on käes*

*valgus on vahel ainult
tilluke valge täpp
valgus on valguse poole
teerada näitav näpp*

*

*Kord üht tüdrukut armastasin
kes oli tehtud pihlapuust
oli sügis aeg oli kasin
aga mina ei mõelnud muust*

*kui pihlakast allika juures
ja silmadest allikavees
ja sellest igatsusest suurest
mis põles kui tuli mu sees*

*ja tema külmadest huultest
millel oli pihlakamaik
ja lumelõhnalistest tuultest
kelle päralt jäi nüüd see paik*

*kelle päralt on nüüd mis oli
mis kasvas me mõlema seest
kõik mis on kuid mitte see tuli
see põleb me kõikide eest*

*

*Mu laps äkki unustab nälja
ja laseb luti suust
ja vaatab aknast välja
mööda pajudest jõest ja luhast
mööda paplist ja leedripuust*

*ta näeb ainult seda Puhast
ja nägema unustab end
üle oru ja kaugete laante
ei pilved ei lennukilend
seda ta kaemust ei sega
ei jõgi ja ahtake maantee
suure punase päikese all*

*mu laps räägib Valgusega
nii tasa poolsosinal*

*

*Mu poeg sööb ise putru
ja määrib leivale võid
jookseb esiku ruttu
ja hõikab mida sa tõid*

*ja sorib ema kotis
ja isa pabereis
kõik see mis ta meilt võttis
on alles ja elus meis*

*kõik need lõhutud tassid
kaotatud kindad ja vööd
kummist ahvid ja kassid
ja kõik uneta ööd*

*meis on alles ja elus
mis laps meilt sai ja viis
suures maailmamelus
üks vana ja vaikne viis*

*

*Lootus on musta värvi
mullana raske ja röske
tuuluke teispoolt järvi
tuleb ja puutub põske*

*läbi talitse hoole
mulla lõhna toob ninna
tahaks päikese poole
tahaks lihtsalt minna*

*minna läbi see suure
kevade kõlakoja
minna mulla juurde
üle mäe ja oja*

*niutsub ja kraabib põues
kutse – tõuse ja tõtta
tema on juba õues
ta tahab vastu võtta*

*

*Ku murõ om valmis sõs rõõm saa tast
sa kannat rõõmu ku imä last*

*ku rassõt kuurmat süäme all
üts tillin käü üteh iks till ja tall*

*seo tii om üts pikk ja kõvvõr tii
üts helü käü üteh ja kohegi vii*

*omma' kaejatsi' saja' vai puhtõ' iih
seo ilm om üts perätü vana riih*

*koh taivas om pääl ja ümbre om sain
koh kasusõ' pilvõ' ja ristikhain*

*koh sünnütas kooldas ja pissetäs reht
seo helü om hõpõ seo kell om eht*

*saat eloig sõita ja perrägi jääss
tuul puhk läbi süämeest puhk läbi pääst*

*ja kuurma su süäme all kajama lüü
täus hõpõst hellü saa viimäne üü*

*

*Mõnel on oma rada
mõnel on oma tee
mõni saab seistada
vaadata üle vee*

*vaadata mastimände
teisel pool lainetust
vee ja valguse mängu
aimata ainetust*

*kõige see ilu taga
kõige see ilu sees
teistega mõni ei jaga
seda mis on ta ees*

*

*Vaikivad maa ja marjad
leib suhkur ja sool
vaikijaid on palju
ikka igal pool*

*vaikivad pilved valged
taevasinagi
oota küllap varsti
vaikid sinagi*

*

*Tiivad ja kabjad ja sarved ja kärss
kirikulaulud ja vemmalvärss
päevapaistes kokku sulasid
ühes allamäge vulasid
kevad kes ühendad kõigega kõik
sinu lepitus sinu võit*

*kes see lahutaks tuule tuulest
venna õest ja luule luulest
riimi riimist ja rea reast
mis on südamest mis on peast
mis on sealt ja mis on siit
tihane tilksutab tiit tiit tiit*

*

*Mis vahe on tollel ja sellel
mis vahe on vennal ja vellel
mis vahe on seljal ja turjal
mis vahe on heal ja kurjal*

*mis vahe on punktil ja komal
mis vahe on vöõral ja omal
ja naisel ja naiseõel*

*mis vahe on saksal ja sandil
ja sääsel ja elevandil
mis vahe on persel ja särgil
ja tähendusel ja märgil
mis vahe on valel ja tõel*

*mis vahe on maal ja linnal
mis vahe on joonel ja pinnal
mis vahe on tahmal ja nõel*

*mis vahe on luulel ja proosal
ja uus- ja vanaroosal
ja Vastse- ja Vana-Roosal
mis vahe on vahel endal*

Ah jäta sa oled õel

*

*Ma Jumalat vist ei usu
ei usu vabadust
ma usun tuba ja akent
ja põrandat ja ust*

*ma usun ka uksepiita
ja matti ukse ees
ja võtit ja võtmeauku
siin selle ukse sees*

*ja postkasti ukse taga
mis paksust plekist teht
kus vahel on mõni kiri
ja vahel ajaleht*

*kus vahel on mõni kiri
või värviline kaart
mis kujutab mõnda linna
või mõnda kauget saart*

*jah ükskord ma Fidži saarelt
tõepoolest kaardi sain
kus peal oli suhkruroolõikus
ja suhkrurookombain*

*ka seda ma uskuma pean
kuigi seal pole käind
ja ühtegi fidžisaarlast
ei ole ise näind*

*palju on ikka neid saari
kus ise käia saad
mine tea ehk usub Fidžis
mõni ka Eestimaad*

*ehk usub mõni seal Eestit
kus kasvab suhkrupeet
ja kartul ja söödanaeris
ja elab üks poeet*

*kellel on tuba ja aken
ja mitu väikest last
kes luuletab vabadusest
ja vahel Jumalast*

*

*Õõ on valge õõ on väga valge
valge vari üle tõmmu palge*

*valge vari üle maa ja maja
üle kaasiku ja põlluraja*

*valge vari magada ei lase
meelde tuleb tuli tulease*

*meel on virge mõte veel ei puhka
mõte sütest mis jäid sinna tuhka*

*sinna kust veel kerkib suitsuvine
nagu öeldes jää veel ära mine*

*jää veel kuni vilu võtab võimust
sinagi ju oled tule hõimust*

*aita siis tuld hingusele saata
ära räägi lihtsalt ole vaata*

*jää ja lihtsalt vaata ära küsi
kuidas tuhmub viimne ergav süsi*

*udu laskub tulease jahtub
valge vari kahvatub ja lahtub*

*virgub punarind ja kaelustuvi
valge õõ saab läbi algab suvi*

*

*Kõik mis minul on öelda
on ainult see
pole tõde ja elu
on ainult tee*

*ma ei tea kust ta algab
kas algusest
temast mina siis räägin
ja valgusest*

*mis paistab all ja ülal
ja vahel ees
ja valust mida ei näe
sest see on sees*

*valu on valgus ise
ja valguse mõõt
ja tee tõde ja elu
ja rist ja mõök*

ESIVANEMAD

*Nad kummardasid pühi puid
ja allikaid ja päikesi
peredes oli palju suid
palju suuri ja väikesi*

*nad puulusikatega sõid
mis nemad ise voolisid
materiaalseid väärtusi löid
ja vaimsetestki hoolisid*

*neil olid pikad kirjud vööd
ja pikameelne regivärss
nad tegid veel ka tohutööd
nagu näiteks torbik ja märss*

*rahvakunsti nad tegid ka
ja traditsioone jälgisid
ja vahel surid hulgana
katku või lihtsalt nälgisid*

*nad tegid jaanitulesid
ja kõnelesid murdekeelt
neil oli palju muresid
ja palju kannatlikku meelt*

*nad lorilaule hindasid
neil üsna vaba oli seks
kui suvelinnud lendasid
ja ihu muutus tuliseks*

*külmal ajal nad viina jõid
mis eest said kantslist sõimata
üksteisel hambaid kurku löid
ja olid üldse võimata*

*Nüüd
nad on surnud ja ununud
ja vähe on mis nendest jäänd
mõni märss mis nad pununud
mõni komme ja kõnekäänd*

*miks küll siis kui nad käivad siin
südasügisel pimedal
meil äkki hakkab olla piin
nende silmitu pilgu all*

*

*Tuult on aknal ja õues
tuult on peas ja põues
tuul on täna nii suur*

*tuult on elus ja luules
puud need seisavad tuules
maast aga hoiab juur*

*maast tal on hoida vaja
kõvasti eluaja
vahel kauemgi veel*

*nii olen tunnud ja näinud
kui olen üksinda käinud
tuule käes lagedal teel*

*Ma olen madalal
süündinud*

KUULATES PAUL-EERIKUT
ÜLIÕPILASTELE OMA NÄIDENDIT
LUGEMAS

*MUST VERI must veri šamaanid ja
hobusevargad
kahes sadulas istud kahest sadulast kargad*

*mustale maale su sõbrad on nõgesed naadid
su sõber on Taeva Sõel mis on see mis
Plejaadid*

*mis üksi ei jäta sind veres ses mustas ja ahtas
ja seski mis mustaks raevuks lõkatas Mahtras*

*šamaanid ja vargad kes kord jäänud põletamata
see veri need küsimärgid mida ei jõutud matta*

*need hüüumärgid see öötaevas pime tähine veri
trumm kui trumminahk ja piiride piir kas meri*

*paat on su pihk mis on mere ja soola maiku
roog on mis katab verd ja vanu lahingupaiku*

*muru katab luud aga verd ei päri ka tema
ja silmi ja silmapiiri mis võpatas värelema*

L. V. -le

*Midagi ilusat
midagi noort
tibupoeg toksimas
muna sees koort*

*midagi ilusat
midagi vaba
koerapoeg püüdmas
enese saba*

*inimlaps püüdmas
sõna ja seost
mis kaob mis kaob
tal peast ja peost*

*see seosetu ilu
see sõnatu püüd
see kevadeõhtu
siin siiski ja nüüd*

KUZMA PETROV-VODKINI PILT
"PUNASE HOBUSE UJUTAMINE"

*Kui verest valatud müüdid
see poiss ja see hobune koos
mu algus mu erütrotsüüdid
mis teist on teinud leukoos*

*eks sinise ratsuri karva
mujal muutis teras ja plii
ja saatus tõpra ja tarva
küll kodusem – ikkagi nii*

*et spekter ei talu skeptrit
metalli mõnd vereloom
ei staatilist süda elektrit
ega lehvivalakane loom*

*

*Ma olen madalal sündinud
mu hälli on varjanud rohi
ma olen madalal sündinud
kuid siia ma jääda ei tohi*

*ma olen madalal sündinud
kesk sammalt ja lehekõdu
ma olen madalal sündinud
kuid madalal pole mu kodu*

*ma olen madalal sündinud
kuid mu kodu on kaugel väljas
mu kodu on taeva tuulte peal
ja vahel külmas ja näljas*

*mu kodu on äraigatsus
ja lõunamaa mered ja liivad
ja kaasakutse ja appihüüd
ja tiivad ja tiivad ja tiivad*

*

*Kui sa ainult oskad näha
igast praost ja igast urust
vaatab keegi sulle otsa
kui sa ainult oskad näha
näed ja tunned oled süüdi
elu ees ja enda ees*

*suuremaks sa kasvad aina
aga maailm sinu ümber
tõmbub aina ahtamaks
suured süüdistavad silmad
vaikselt vaatavad su otsa
ikka ikka ligemalt*

*mida puutud kuhu vaatad
muutub suureks küsimuseks
aga vastust pole kuskil
pole öös ja pole ilmas
kuskil mujal kui su oma
tillukeses südames*

*

*See maailm mis elab sinus
mis sinuga ühes loodi
on sama vana kui sina
ja veidi su enda moodi*

*see maailm sind peab kandma
ja sina pead kandma maailma
ta on nii soe ja pehme
tal on kaks niisket silma*

*kaks niisket lapsesilma
mis võtavad sinult rahu
sa tunnend et kuidagi enam
sa oma maailma ei mahu*

*ja maailm enam ei mahu
su sülle sooja ja varju
nii on see ikka olnud
miks sa siis ikka ei harju*

*et kõike ei saagi võtta
et kõike ei saagi anda
et vabadus on ja valu
mis tuleb sul endal kanda*

*nii on see ju ikka olnud
nii jääb see ikka maailmas
kust siis see sõnatu küsimus
kahes niiskes lapsesilmas*

*

*Igatsus mis suikus põues
võpatades virgus
läbi saatusest ja elust
sähva tulekirgus*

*üle ahistuse halli
puhtaks leegiks puhke
ära lahku ära kustu
imelik ja uhke*

*oh et tuhaks see ei muutuks
mis kord süttis tuleks
oh et kõik mis tulemata
kunagi ei tuleks*

*miks nii üürike sa oled
miks nii kähku sured
oma paelad veavad kokku
meele ümber mured*

*

*Valu oskab olla targem
vahvusest ja vihast
kahetsus kui tuletera
löikab läbi lihast*

*kõigest mis kord tahtsid olla
päästab vaimu valla
satud avasilmi seisma
suure taeva alla*

*ammutuntu ammunähtu
äkki uus ja lähem
elu saanud aina rohkem
sind jääb ikka vähem*

*kõik on lihtne maa ja meri
tuul ja ilmavalgus
kivid pilved inimesed
aeg ja lõpp ja algus*

*

*Kes see pani kaks vaest peni
ühe keti otsa
kõitis penid ühte seni
kuni üks saab otsa*

*kes see kahed pastlad pani
talveks kapi otsa
ja nad jäävad sinna seni
kuni talv saab otsa*

*keegi oli veel kes pani
joonele kaks otsa
nemad jäävad ühte seni
kuni kõik saab otsa*

Luuletamise
kunstist

*On kirjutatud kurje sõnu sellest kui vilets on sündida laulikuks
Eestis,*

*aga see oli ammu ja ma ei oska sellesse suhtuda, sest laulikut
minust ei ole: muusikaliselt olen andetu ja hää! pole ka
suur asi;*

*nii et ülikoolis paari erikursust lugedes meenus mulle oma
murduvat hää!t kuulates hea Tartumaa väljend "päri hää-
lega laulmas".*

*Mis laulik sa oled, kui sa ei jõua kaht tundigi järjest valjusti
ja selgelt rääkida, nii et siis veel oleks järel veidike hää!t
suhtlemiseks naise ja lastega!*

*Vähe saab parata meie aja aina süveneva spetsialiseerumise
vastu, mis teeb ühtedest lauljad, teistest heliloojad ja kol-
mandatest sõnadetegijad,*

*ja see kõik peab kenasti kokku sobima, et üldmulje vastaks
mõistele, mida uusromantiliselt võiks nimetada laulik ja
realistlikult estraadisolist.*

*Luuletamisega on omajagu kergem, aga siin segab mind loo-
mupärane või kasvatuses tingitud ujedus*

*ja avaliku arvamus mõned tahud, mis samastavad luuletaja
valetajaga, ja tuttavad või võõrad, kes vaatavad sulle kord
kaastundlikult, kord taunivalt otsa,*

*sõnatult meenutades sulle, kelle leiba sa sööd, kelle vaevast
ja armust elad;*

*ja lihaposes järjekorras seistes on sul tõsiselt piinlik nende
tõsiste ja kaalukate inimeste ees, kes ostavad pool kilo
keedusinki, kilo sülti ja kilo jahimehevorsti,*

*kelle vastu sina ei saa oma kolmesaja grammi lastevorstiga,
mille pealegi söövad naine ja lapsed,*

*oma remonditud jalgrattaga, nõelutud sokkide, pikkade juuste
ja habemega,*

*mis paeluvad laste pilke bussis, trammis ja trollis (näe, onul
on habe!) ja ühe tuntud psühhiaatri järgi võiksid hõlbus-
tada psühhiaatrilist diagnoosi.*

*Kui see nii oleks, jääks mõistmata vanema põlvkonna vaenu-
likkus juuste ja habemete vastu,*

*psühholoogide vaenulikkus habemete vastu Pavlovi pildi,
psühhiaatrite vaenulikkus habemete vastu Kraepelini pildi
taustal.*

*Kui kena oleks, kui kõik psühhopaadid kannaksid nähtaval
kohal diagnostilise väärtusega iseärasusi,*

et lihtsad ja normaalsed inimesed saaksid käia kaarega mööda keerulistest ja ebanormaalsetest ja psühhiaatritele aitaks kahest fotost (en face ja en profile), et kõik oleks selge.

Hea on, et on sõna "kirjanik", mille neutraalsusse saad taganeda; veel parem, et mõne mehe pärimisele, kus töö käid, saad vastata "teen kirjatööd", mille alla mahuvad sinu värsiread; nendega pääsed ökonomisti, tõlkija ja ajakirjanikuga ühte mesti, teatute ja talutute hulka, kellesse osatakse suhtuda.

Luuletaja aga on kui tulnukas teiselt maalt, kui rootsi varblane või saksamaa vares maal ja rahva hulgas, kes pole unustanud sügavat umbusku kõige selle vastu, mida tegid saksad; parkide, hirvede, marmori, klaverimängu ja raamatutarkuse vastu, mida talumees ühtaegu põlgas ja ihales, püstitades oma kalmule kõrge samba

ja lõhkudes paruni oma, kui polnud enam keelajat; istutades ja juurides puid, käies kirikus ja pilades seda.

Kõik need kaksipiditunded on sinu ja sinu rahva vahel alles – sajandite võõristus, mis ei saa inimeaga kaduda, vaatamata Kristjan Jaagule, keda keegi ei teadnud, vaatamata Juhan Liivile, Gustav Suitsule ja nendele, keda on saanud juba kümneid;

luuletajatele, kes on suutnud taastada keele, luua uue keele vanade laulude riismetele, millega koos oleksime äärepealt kadunud, sündinud uuesti veel ühtede idapreislastera laulma saksa keeles saksa laule ja sõdima saksa sõdu sakslaste eest, mida kõike oleme teinudki, aga mitte päriselt, mitte lõplikult; ikka jäid keel ja meel valmis saamata, rahvas ikka nooreks, ikka muutlikuks ja jonnakaks, iseendaks kõigis muutumistes, mille tagant vend ei tundnud venda ja rahvas iseend, oma luulet ja laulu, jättes luuletaja toeta kandma seda valusat mõistmist ja mälu ja lõhet kirjutaja ja lugeja, nägija ja tegija, maarahva ja saksa vahel, otsekui oleksid nood liiga kähku taandunud olematusse oma majadest ja mõisatest,

*jättes rahvale lõpuni mängida korraga saksa ja matsi osad,
mida suudetakse päris hästi,
milles ainult luuletaja ei pääse kuidagi matsi ossa, kus iga
teine saab tagasi kadunud õigustuse ja au
ja võib veel oma üksinduses uskuda, et tema suudab taastada
enda ja teiste seosed,
lõpetada saksamatsimängu, mis on meid sulgenud oma vim-
ma ja väikluse,
unustamata ajaloo ja loendamata solvangute sekka, mis võta-
vad meilt innu kõigeiks peale isetegevuse, pulmade ja tele-
visiooni.*

*Ent ma tean: loll on kuningas ja loll on luuletaja, kes süüdistab
oma alamaid või lugejaid või neid, kes teda ei loe,
et nad ei lase end valitseda või ei loe tema olulisi teoseid –
nad peaksid teadma, millest inimesel on puudu, ja andma neile
seda.*

*Et võimu ja vaimu ei peetaks üleasureks toreduseks, milleta
saab küllalt hästi läbi;
tulla vastu maitsele ja maitsetusele, leppida keskpärasusega
– ei! –, lihtsalt leida midagi ühist, sõlmida kokku katkenud
side lugeja ja kirjutaja vahel,
milleta ei saa tõsta maitset, ületada keskpärasust – lihtne loo-
gika, aga tegelikult käitume ikka
nagu hull kingsepp, kes ilusamatest jalgadest unistades teeb
kingad, mis tavalisse jalga ei sünni;
kirjutame luulet luulehuvilistele; oleme kirjanikud, sest kirja-
nikud peavad olema, aga hingepõhjas tunneme meiegi
vahel, et ilma saaks ka,
nagu saaks ilma serviiside, ilma ausammaste, bankettide, lip-
su ja konjakita.*

*Kirjandus on pealekauba-kirjandus, luule on pealekauba-
luule, midagi, millega sisustame kirjandusliku kolmapäe-
va, vaba õhtu või raamatukapi;
midagi, mis on ilus, huvitav, originaalne, millega täiesti tasub
tegelda, kui töö on tehtud, lõuna söödud, nõud pestud ja
TV-s parajasti pole midagi huvitavat.*

*Mitte elu, vaid seltskonnaelu, mitte eetika, vaid etikett, etlemine,
luuleteater, bibliofiilsed trükised, autori autogramm,
mis on võibolla kenam kui tunased kehvakesed raamatud,
sõdadeaegsed ja sõdadejärgsed väljaanded hallil paberil,*

aga ei korva ometi laulu loomulikku, endastmõistetavat tarvilikkust, mida olen kogenud hantide juures ja aimanud tunasest Eestis,

kus laul saatis kõike, kuulus kõige juurde, oli igas asjas, usumatult lähedal kõigile toimetamistele, elule ja surmale.

Hantidel olid argilaulud, igal inimesel oma, nii et keegi polnud lauluta;

oli laul tüdrukust, kes tuleb talvel põdrasaanis koju, pikad juuksed sõidutuules lehvimas,

või laul tütrest, kes suureks kasvanult kõikidele midagi annab, ainult emale ei midagi.

See oli lihtsalt nali, aga naljana ometi arusaam, et laul on kõige parem asi iseloomustama inimest;

arusaam, et luule ei ole sõnad, vaid nägemine, väike eemaltpilk vanadele ja tuttavatele asjadele;

samm eemale argisest-harjunust, milles ununevad kontuurid ja ununevad asjad.

Nii et jääb suutäis tühje sõnu, mis saavad täis sõnadeks ainult selles nägemises,

mis seob nimed taas asjadega ja inimese nende mõlemaga.

Paradokssel kombel toob eemaldumine tõelusest luuleilma meid tegelikult tõelusele ligemale,

silmitsi päris maailmaga, mis päriselt on ikka midagi muud kui harjunud päevpäevane taust akna taga, tööle sõites, kohvi juues või luuleõhtul istudes,

sest harjumus on samm olematuse, viirastuslikkuse poole ja mingi sõnakunst ei päästa meid sellest.

Võiks öelda, et luule on tagasiside maailmaga, midagi, mis toob sind ikka tagasi, kui oled läinud eemale.

Luule sünnib igavusest või ahastusest, mis ongi seesama tõeluse-kadumise-tunne, igavus haihtuva maailma järele, mille suur ja puhas jõud on mul ilmselgesti meeles sealtsamast hantide maalt,

kus vanamehed tõsinesid ja hardusid lauldes vanu laule – karulaule, vägilaslaule või neid, mida nad ise nimetasid taarnõng-aar, lauludeks kellegi õnnetust surmast,

mis pea ununevad kõik, millest aga praegu piisab vanameestele oma tarbeks ja austuseks viimaste laulikute vastu;

see on nii suur ja sügav, et sa mõistad, mida neile inimestele tähendab laul,

ja aimad, miks eestlastel ja indiaanlastel olid oma surnulaulud, miks lauldi pulmades, kiigel ja lina katkudes,

ja kui kõle ja ebatõelik on lauluta maailm, lauluta surm, pulmad, kiiged ja linapõllud.

Kuidas siis ometi jätsid meid need paganalaulud, need külahelaulud, kuidas meie nad jätsime?

Nad püüsid ju pastorite hurjutamise kiuste ja surid alles siis, kui rahvas õppis kirjutama ja lugema;

lugema kalendrit ja vaga Jenoveva juhtumusi ja laulma "Minge üles mägedele".

Miks siis lahkusid meist eepilised laulud, pulmalaulud, töölaulud, kalendriliste pidustuste ja tähtpäevade laulud ja tavandiväline lüürika?

Miks taandus laul, meie igapäevane saatja, palvetundi, kirikusse, kõrtsi, luulekogude kaante vahele?

Ons süüdi rahvas või luule või luuletajad või mõned neist tuhandest kolmandast põhjusest?

Ei tea; süüd otsida on tühjem töö kui koeral jälitada oma saba.

Parem jätta see minevik sinna teispoole ürikuid, hauaplaate ja raudriste

ja vaadata ettepoole, nagu vaatavad kõik elusolendid,

kelle silmad näevad sinna, kuhu lähevad sammud –

ka luuletajal, kelle silmade ees on mitu tulevikumaad ja tuleviku hinnangud meile, õiglane arvustus meie luulelegi, see, mida meil väga vaja oleks, aga mida me ei saa kunagi teada,

enne kui on hilja;

aga ometi on kasu sellestki, kui mõtleme, mis kurje sõnu räägivad meist meie laste lapsed,

kelle eest ei jää varjule see, mis me tegime, ega seegi, mis meil jäi tegemata;

kelle eest ei jää varjule meie suured ja väikesed tõed ja valed, suured ja väikesed sõnad ja vaikimised, kui neil ainult on aega ja huvi selle jaoks, mis on meile nii tähtis . . .

*

Leidsin selle kirjatüki ärklitoast, kui olin seal Elo-Mallega – üks sorimas lõngakerakorvis, teine käsikirjavirnades.

Lugesin seda ja mõtlesin, et peaks pakkuma "Loomingule" – võib avaldada küll.

Ei tea isegi, miks ma seda varem ei teinud – usun, et ta on kirjutatud kümme aastat tagasi,

*mil olin häbelikum ja jultunum kui praegu ja ei osanud veel
küsida mõnd lihtsat küsimust, näiteks, kus on piir luule ja
proosa, luule ja kõige muu vahel, mis temaga piirneb,
ega vastata sellele, et piiri ei olegi,
nagu olen õppinud tegema nüüd, kui olen kaksteist suve elanud
siin Mutikul, kus jooksevad kokku Tartu- ja Võrumaa,
Kambja ja Kanepi kihelkond ning Elva ja Räpina metsa-
majand;
nüüd, kui näen palju selgemini, et väga paljud asjad ja olendid
on ja elavad hoopis nimeta ja piirita,
ja tunnen paljusid inimesi, kes hoolivad hoopis vähe sellest,
kas mind tuntakse luuletajana või ei;
aga eriti oluline on, et ma olen saanud aru, kui meelevaldne
on kõik – pole midagi, mis PEAKS olema; –
kõik on lihtsalt niisama, ka elu ja olemine ise.
Niisiis ei ole põhjust häbeneneda luuletamist ega luuletamata
jätmist, sest kõik, mis on, võiks ka olemata olla,
ja kõigelt, mis on, on selles, võiks-olemata-ollas oma koht ja
kellelgi pole mõõdupuud, millega mõõta neid kohti ja
kohtadel-olijaid.
Need on väikesed arusaamad, mis ma olen ritta seadnud,
uskudes, et see on tükk tunnetuse ja vabaduse teed,
mis on peaaegu seesama kui usk sellesse, et saab luuletada
nagu voolab jõgi, kasvab rohi ja tulevad meelde lapsepõlve-
maastikud;
kuigi see pole üldse kõige tähtsam;
tähtis on ehk vaid see vabaduse maik või hõng, mis on nii
kõvasti kõige küljes ega lahtu;
millest saab hoida;
mis ise hoiab sind nagu tiiger oma poega.
Ükskõik, kas sa oled olles olija, süües sööja, niites niitja, ujudes
ujuja ja luuletades luuletaja või ei.
Ükskõik, kas su hingamine vormub sõnadeks, kiviseinaks või
tuuleks; –
temalgi pole algust ega lõppu nagu sellel eepilisel maailma-
munal, millest on laule ja lugusid, luuletusi ja poeeme,
millest on linnupojad, taevast, päike ja kuu;
sina, mina ja igauks ja see hingamine ise, mille imeline koos-
kõla keele ja eluga ongi luule ja proosa ja proosaluule nagu
hiina fu, milleks võib nimetada seda kirjatükkigi siin.
Sellepärast ei maksa rahvalaulu hääbumistki võtta nii traagiliselt – see, millest nad pärit on, on alles, maailmamuna
on alles, hingamine pole lakanud*

*ja kõik surnud ja kõik surnu elab meis edasi, ka meie oma
esivanemate geenid, laulud ja kujutlused,
ükskõik, kas tunneme nad ära või ei nende tagasitulemises
läbi aegade, mõtete ja keelte.*

Ei või öelda "see on kõik" – ikka on midagi veel;

*ainult et kunagi peab lind või luuletus munakoore seestpoolt
katki nokkima (sellest olen paar korda juba kirjutanud);*

*ja päike on metsa taga, tuleb viia mesilastele suhkrut, käia
jooksmas, ajada oinas lauta, pesta ja panna lapsed
magama.*

*Tuleb panna punkt, mis on meelevaldne, nagu see, mis on kahe
punkti vahel, nagu kõik.*

*Ei maksa ainult unustada, et päike paistab ja luuletus kestab
kusagil edasi – iga lõpp jääb lõpumatult lõppema ja*

AUTORI MÄRKUS

Metasekvoia (*Metasequoia glyptostroboides*) on okaspuu, mis, nagu tema lähedased sugulased, päris-sekvoiad, mammutipuud, sooküpressid ja paljud teised, veel tertsaariajastul, mõnekümne miljoni aasta eest, kasvas meiegi aladel. Jääaegadel hävis see uhke taimestik, temast jäid mõnesse parema kliimaga paika üksikud riismed. Palju tollaseid taimi on välja surnud, ja väljasurnuks peeti ka fossiilsena tuntud metasekvoiat, kuni 1944. aastal äkki leiti seda puud kasvamas Kesk-Hiina mägedes. Paraku ei ole helmemänd (*Pinus succinifera*) kuskil säilinud. Helmemänni vaigust on tekkinud enamus merevaiku, mida aastatuhandeid korjatakse Läänemere rannaliivast Saaremaast Poolani.

SISUKORD

TULE TAGASI METASEKVOIA

Tule tagasi metasekvoia	4
* Õõtsub mandri ja mere vahel	6
* Seisad kesk suletud	7
* Namib Kalahari	8
* Seisad kesk võõrast tuba	9
* Miks ma mäletan aina	10
* Kull vapilt käib nokkimas maksa	12
* Laula laula	13
* Männi juured ja madara juured	14
* Pääsuke si pääsuke si	15
* Punav loojakutaevas	16
* Elu on küll lühike	17
* Aknal surnud kärbsed	18
* Kohe timä katte	19
* Mu isa on valge kalju	20
* Kõik muutub	21
* Elu see on lühike	22
* Tumm verstapostide rivi	23
* Pingutad vibu	24
* Kes sinu kokku liimiks	25
<i>Koos Tiiaga kirjutatud</i>	
* Maa jahtub	26
* Vaata poisikest	27
* Ta laulab	28
* Uni uni suur	29
* Meri on ees	31
* Maja on tuule pääl	32
* Valgus ei saagi vanaks	33
* Kord üht tüdrukut armastasin	34
* Mu laps äkki unustab nälja	35
* Mu poeg sööb ise putru	36
* Lootus on musta värvi	37
* Ku mure om valmis	38
* Mõnel on oma rada	39
* Vaikivad maa ja marjad	40
* Tiivad ja kabjad	41
* Mis vahe on	42
* Ma Jumalat vist ei usu	43

*	Öö on valge	45
*	Kõik mis minul on öelda	46
	Esivanemad	47
*	Tuult on aknal ja õues	49
	<i>MA OLEN MADALAL SÜNDINUD</i>	
	Kuulates Paul-Eerikut üliõpilastele oma näidendit lugemas	51
	L. V. -le	52
	Kuzma Petrov-Vodkini pilt "Punase hobuse ujutamine"	53
*	Ma olen madalal sündinud	54
*	Kui sa ainult oskad näha	55
*	See maailm	56
*	Igatsus mis suikus põues	57
*	Valu oskab olla targem	58
*	Kes see pani	59
	<i>LUULETAMISE KUNSTIST</i>	61
	<i>AUTORI MÄRKUS</i>	68